

ADATOK ÉS ADALÉKOK

ISTENES JÓZSEF:

PETŐFI KISKÖRÖSI SZÜLETÉSÉT IGAZOLÓ ÉRVEK TÖRTÉNETI ÖSSZEFOGLALÁSA

Szükségesnek tartom Petőfi kiskörösi születését igazoló érvek történeti összefoglalását, mert irodalomtörténetünk ezt eddig nem tette meg. Ezeket az érveket kiegészítem saját kutatásaim eredményeivel.

Lássuk most a kiskörösi születés igazolását!

I. A keresztlési anyakönyv

A kiskörösi evang. egyház keresztlési anyakönyve 1823. évi 1. t. sz. szerint Petőfi Sándor van első keresztlétnek feltüntetve. Kétségtelen, hogy ránézve ez csak a keresztlés, és nem a születés tényét örökíti meg. Azonban az evang. egyház anyakönyvezési gyakorlata az volt, hogyha nem helybelit részesítettek egyházi szertartásban (keresztlés, konfirmáció, házasság, temetés), mindenkor, minden külön rovat nélkül bevezették ezt a tényt. A Hamliar-féle utasítást az anyakönyvezésre vonatkozólag 1803-ban fogadta el a Bányai Evang. Egyházkerületi Közgyűlés. Id. Blázy Lajos evang. lelkész már 1867-ben egy pesti laphoz írt levelében hivatkozik: „... az volt a gyakorlat, hogy a helybeli szülőtteknél semmi megjegyzés sem történt, ellenben a másutt szülőttekhez a hely is odatétetett.” Erre példát is közölt.¹ Hosszasan tanulmányoztam a Petőfit keresztlő Martiny lelkész anyakönyvezési módját. Bár Kiskörös, mint akkor legnagyobb részét szlovák anyanyelvű község, annyira zárt volt, mégis találtam több olyan bejegyzést, amely igazolja az előbb említett tényt. A legvilágosabb és legmegbízhatóbb a kiskörösi evang. egyház keresztlési anyakönyvének 1826. évi 163. t. sz. alatt bejegyzett adata. Ez Petrovics Sándor keresztlési bejegyzéséhez időben legközelebb álló, formájában teljesen megegyező, hiszen ezt is Martiny lelkész jegyezte be.

A keresztléni rovatában a gyermek keresztléne, Georgius név alatt zárójelben ez olvasható: „Vadkertien-sis”. Érdekes, hogy előtte hasonló vezetéknevű „Hopass” gyermek van anyakönyvezve,² akinek keresztléne, szintén Georgius után semmi megjegyzés nincs. Utána néztem a két gyermek szülei lakhelyének. Az utóbbi szüleiről kétségkívül megállapítottam, hogy kiskörösi lakosok voltak. Több gyermekük is itt született, itt keresztlétek. A „Vadkertien-sis” megjelölésű gyermeknek a szülei vadkerti lakosok voltak. Ott születtek,³ ott kötöttek házasságot.⁴ Többi gyermekük is ott született, ott is keresztlétek őket. Mi készíthette az előbbi gyermek szüleit arra, hogy áthozzák gyermeküket Kiskörösre keresztléni? Megállapítottam, hogy a keresztlésű kiskörösiek voltak. Másrészt meg a két rokongyermek, akiknek apjuk testvérek voltak, egyidőben való születése lehett az oka.

Íme tehát a helyben született Hopass gyermek neve után nem írt semmi megjegyzést Martiny lelkész. Viszont az utána keresztlé, hasonló nevű gyermek keresztléne, Georgius név alá „Vadkertien-sis” megjelölést írt, mert Vadkerten született, csak keresztléni hozták Kiskörösre.

1817. évi kiskörösi evang. keresztlési anyakönyv 52. oldalán a szülok neve után írták be a máshol születés tényét: „Vadkertien-sis”. Ez a gyermek, akit ekkor keresztlétek, egy kiskörösi tanítócsalád gyermeke.

Az édesatyja, Krnoch József, Kiskörösön volt tanító. Édesanyja soltvadkerti születésű. 1805. márc. 5-én kötöttek házasságot Soltvadkerten. A vőlegény neve után, mivel kiskörösi

¹ Megjelent az Ellenőr 1872. szept. 14. számában. Lásd: Hatvány Lajos: Így élt Petőfi I. 115. o.

² Kiskörösi evang. keresztlési anyakönyv 1826. évi 162. t. sz.

³ Soltvadkerti evang. keresztlési anyakönyv 1799. évi 44. t. sz. és 1804. évi 244. t. sz.

⁴ Soltvadkerti házassági anyakönyv az evang. egyháznál 1819. évi 12. t. sz.

volt, azt írták „Kiskőrösiensis”. A menyasszony neve után, aki helybeli, nincs semmi írva. Hogy milyen pontos volt az egyház anyakönyvezése, mutatja, hogy a Vadkerten történt és ott anyakönyvezett házasságot Kiskőrösön is bejegyezték. Megjegyezve, hogy az esketés Vadkerten történt.⁶ Ezt azért tették, mivel állandó kiskőrösi lakos volt a vőlegény és továbbra is itt maradt. Ugyanúgy jártak el a már említett harmadik gyermekük keresztelésénél. Míg az első kettő⁷ és a negyedik, ötödik gyermek keresztelésénél⁸ semmiféle megjegyzés nincs, feltehető, hogy itt születtek, mert itt vannak keresztelteknek bejegyezve, addig a harmadik gyermek keresztelési bejegyzésénél azt találjuk, „Vadkertiensis”.⁹ Kerestem Vadkerten is, de ott az anyakönyvezésének nincs nyoma. Itt nem is volt szükséges beírni, mert a kiskőrösi keresztelés bejegyzésénél a „Vadkertiensis” szó utal a születés helyére. Azt tételizhetjük fel, hogy az asszony otthon, Vadkerten szülhetett édesanyjánál, s mivel állandó kiskőrösi lakosok voltak, és férje itt volt tanító, hazahozták a gyermeket Kiskőrösre kereszteni.

Hogy mennyire vigyázott erre a pontos anyakönyvezésre az egyház abban az időben, arra egy jellegzetes példát találtam. Egy tanyai házaspárnak gyermeke született Tázlár pusztán, amely akkor Kiskőröshöz tartozott közigazgatásilag is, de felekezetiileg különösen. Valamilyen oknál fogva kiszállt a lelkész a házhoz, és ott keresztelete meg, de Kiskőrösön anyakönyvezték. Ezt a tényt pontosan bejegyezték az anyakönyvbe.⁹

Ugyanilyen pontosan jelölték meg a Kiskőröshöz tartozó többi pusztán születetteket a keresztelés alkalmával. 1838. évi 12. t. sz. alatt a keresztelest gyermek neve alá ezt írták: született Csengőd pusztán, majd 1838. évi 32. t. sz. alatt a gyermek neve alá: Páhi pusztáról. Nemcsak Martiny keresztelési, hanem házassági anyakönyvezési módját is tanulmányoztam.

Jellegzetes példája éppen a költő néjének, Hruz Annának házassága, aki akkor Kiskőrösön lakott Petrovicséknál. A házasság anyakönyvezésénél a menyasszony neve, Hruz Anna után semmi megjegyzést nem találok, mert Kiskőrösön lakott. A vőlegény, Baranyai Péter neve után ez olvasható: „Vadkertiensis”. Az illető vadkerti volt.¹⁰ Ilyen nevű családneveket ma is találunk ott. Példa még az előbb említett Krnoch tanító házassága is. A vőlegény neve után, mivel kiskőrösi volt, azt írták: „Kiskőrösiensis”. A menyasszony neve után nem írtak semmit, mert vadkerti volt.¹¹ Természetes, ilyen hasonló példát többet is lehet találni. Még a halálozás anyakönyvezésénél is szokás volt bevezetni, az illető hol született.

Mivel ez az anyakönyvezési mód nemcsak Martiny kiskőrösi lelkésznek volt a gyakorlata, hanem általános evang. egyházi gyakorlat, hiszen csak így pótolta egyszerre a születési anyakönyvezést is, azért más evang. egyházból is hozok példát.

A kecskeméti keresztelési anyakönyv 1811. évi 2. t. sz. alatti keresztelési bejegyzésnek a dátum rovatába „Kiskőrösiensis”-t írtak. 1821. évi 25. t. sz.-nál ugyancsak a dátum mellé „Orgovány”, 1822. évi 17. t. sz.-nál szintén „Kőrös” bejegyzést találjuk. Hasonló példa nagyon sok van Kecskeméten, mivel az nem volt olyan zárt, mint Kiskőrös.

A házasság anyakönyvezésénél a sok közül a Hruz-rokonságból hozok példát. Hruz Mihály lakatosmester, Petőfi anyjának közeli rokona VallacsKay Esztert vette feleségül Kecskeméten. A menyasszony neve után, mivel kecskeméti, nincs semmi írva, a vőlegény neve után „Gyón” bejegyzést találjuk.¹²

Kiss András, kiskőrösi szappanfőzőmester, Petőfi édesatyjának barátja, egy Hruz-rokon lányt vett feleségül Kecskeméten. A házasság anyakönyvezésénél a név után azt írták „Kiskőrösiensis”.¹³

Ugyanilyen példákat hozhatnék a szomszédos Soltvadkert evang. anyakönyvezésének gyakorlatából is, a már említett jellegzetes házassági anyakönyvezésen kívül.

Összefoglalva tehát az eddigieket:

Ha Petőfi Sándor Kiskunfélegyházán „megszülethetett” volna, ahol az állandó kiskőrösi lakosú szülei akkor „tartózkodhattak”, és elhozták volna Kiskőrösre kereszteni, akkor Martiny lelkész a neve alá ugyanúgy beírta volna „Félegyháziensis”, ahogy az egyik Hopass gyermek után beírta: „Vadkertiensis”. Még jobban megvilágítja a tényt a névszerint még Kiskőrösön ma is ismert tanító gyermekének anyakönyvezése, akinek szülei is állandó Kiskőrösi lakosok voltak, de az asszony Vadkerten édesanyjánál született. Amikor itthon megkeresztelték a gyermeket, a szülők neve után beírták azt, hogy: „Vadkertiensis”. Az anyakönyvezésnek

⁶ Kiskőrösi evang. házassági anyakönyv 1810. márc. 5.

⁷ Kiskőrösi evang. keresztelési anyakönyv 1811. évi III. 16., 1815. IV. 21.

⁸ Kiskőrösi evang. kereszt. anyakönyv 1819. XI. 19., 1822. III. 22.

⁹ Kiskőrösi evang. kereszt. anyakönyv 1817. évi 52. lapján jún. 8.

¹⁰ Kiskőrösi evang. kereszt. anyakönyv 1837. évi 222. t. sz.

¹¹ Kiskőrösi evang. házassági anyakönyv 1823. évi 16. t. sz. Vadkerti kapcsolatukat bizonyítja, hogy keresztszülők voltak ott (Vadkerti evang. kereszt. anyakönyv 1824. évi 6. t. sz.).

¹² Soltvadkerti evang. egyház házassági anyakönyv 1810. márc. 5.

¹³ Kecskeméti evang. házassági anyakönyv 1799. május 28.

¹⁴ Kecskeméti evang. házassági anyakönyv 1823. évi III. t. sz.

ebből a szempontból való pontosságát mutatja a tanyán születettek anyakönyvezése is, ahol mindenkor beírták, honnan hozták keresztelni a gyermeket.

A felhozott példák azt is megmagyarázzák, hogy be kellett volna jegyezni, ha a gyermek máshol születik, annak ellenére, hogy a szülők akkor állandóan Kiskőrösön laktak, itt ismeretek voltak. Sőt még azt is bizonyítják, hogy bár csak keresztelési anyakönyvezés volt akkor, de abban megjelölték azt, ha máshol született a megkeresztelt. Nem a szülők lakhelyét jelölték meg, hanem a születés helyét. Ha tehát Petőfi Kiskunfélegyházán született volna, akkor neve után „Félegyháziensis” bejegyzést találnánk.

Mivel eddig az irodalomtörténet ilyen adatokat nem tárt fel, ezek kizárólag új, általam felfedezett tények, amelyeket figyelmen kívül hagyni már nem lehet, azért ezek arra szolgálhatnak, hogy végleg bebizonyítsák: a születés nem történhetett Kiskunfélegyházán, hanem csak Kiskőrösön.

11. A kiskőrösi utazás

Vajon megtörténhetett-e az az utazás, amelyről a félegyházi álláspont beszél? Petrovicsnének közel öt évi házassága után születik első gyermeke. Feltehető-e, hogy egy mindenórás asszony, ki olyan hosszú ideje várja első gyermekét, társbérlet megkötése végett, amit a férje egyedül is elintézhet, 45—60 km-t kocsikázson, kockára téve a saját és gyermeke életét is? Vállalta-e azt, hogy a számára teljesen idegen környezetben szüljön? Feltehető, hogy második gyermeke születése előtt is azért ment el Kiskunfélegyházáról Szabadszállásra szülni, mert ott lakott huga, Baranyai Péterné, aki, mint látni fogjuk, három hónapig ápolta Petrovicsné első gyermekét Kiskőrösön. Még egy évi félegyházi tartózkodás után is inkább a rokoni környezetet vállalta a születés idejére.

Tegyük fel, megszületik Félegyházán a gyermek, akinek életben maradásához alig van remény, van-e olyan szülő, aki azonnal kocsira tesz egy ilyen csecsemőt, 45—50 km-es útra, —10 fokos hidegben? Az akkori időjárás igazolására Kiss Béla megszerezte a következő hivatalos értesítést: „Kiskőrösről az 1823. évről nincs semmiféle időjárási adatunk. A budai csillagdában mért adatokból azonban az időjárási helyzet alapján következtetni lehet a kiskőrösi egyidejű időjárásra. A budai meteorológiai állomás adatai szerint 1822. dec. 31-én ködös idő volt, mérsékelt északnyugati széllel. A levegő hőmérséklete 21 órakor C—M 5,8 fok volt. Reggel 7 órakor ugyancsak ködös égbolt mellett gyengén havazott, a levegő hőmérséklete —7,4 C fok volt. A fentiek alapján és egyéb körülményeket figyelembe véve valószínű, hogy Kiskőrösön 1823. újév napjára virradó éjszakán a levegő hőmérséklete —10 fok lehetett, estétől reggelig —6 fokról —10 fokra süllyedt, majd reggel —8 fokra emelkedett. Valószínű, hogy az éjszaka ott is ködös volt, és lehetséges, hogy kevés hó is szállingózott, gyenge északnyugati szél is lehetett...”

Keresztelés után visszavitték Félegyházára? Egy néhány órás csecsemőt 100 km-t kocsikáztatnak egy nap? Azután néhány nap múlva újra vissza kellett hozni Kiskőrösre, hiszen állandó kiskőrösi lakosok voltak a szülei. Vagy talán az asszonyt rakták kocsira a szülés után? Melyik félegyházi asszony vállalná ezt? Nincs olyan, nem is volt, Kiskőrösön sincs.

Mindezt azért kellett tenni, mert szokás volt az egynapos gyermeket megkeresztelni? Kiskőrösön nem volt olyan szokás. Ha meg a gyermek gyengesége miatt kellett hirtelen megkeresztelni, akkor a keresztelés miatt teszik kockára a gyermek életét? Az evang. keresztelés miatt ráérték volna később is elvinni. Vagy talán a kiskőrösi kapcsolatok miatt kellett elhozni? Második gyermekük keresztelésekor sem a vallás, sem a kiskőrösi kapcsolat nem számított. Istvánt Szabadszálláson keresztelték meg, pedig az közelebb volt Kiskőröshöz, mint Kiskunfélegyháza. Négy évi kiskőrösi tartózkodás után mégsem vitték vissza keresztelni. Pedig amint később bebizonyítom, sokszor visszajártak még Vicziánékhöz keresztelni Kiskőrösre.

Vihették volna a közeli Kecskemétre keresztelni. 1793. óta vannak ott Hruzok. Hruz Mihály, Petrovicsné közeli rokonának kiterjedt rokonsága volt Kecskeméten. 1792. óta van ott evang. egyház, amelynek a magyaron kívül német és szlovák ajkú hívei voltak. Miért nem lehetett odavinni keresztelni? Útja is bizonyára jobb volt, mint a kiskőrösi. Ezt inkább el lehet képzelni.

Hogy az utazás nem történhetett meg, arra döntő bizonyíték a kiskőrösi keresztelési szokás is. Kiskőrösön régi gyakorlat a reggeli istentisztelet utáni keresztelés. Petőfi Sándor keresztelése feltétlenül a reggeli órákban történt, mert első kereszteltnek van bejegyezve. Utána más is kereszteltek. Így még az éjszakai órákban el kellett volna indulni Félegyházáról.

Mindezen tényekből és körülményekből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy amit a félegyházi felfogás állít, az csak feltevés: „tartózkodhatott”, „megszülehetett”. Az igazság pedig az, hogy a gyermek Kiskőrösön született.

Kiskőrösön a tanácselnök irodájában és Petőfi szülőházában fényképmásolatban őrznek egy jegyzőkönyvet, amely arról szól, hogy Mihájlík György mézszáros segéd 1822. február 1-től az év végéig Petrovics István szolgálatában állott Kiskőrösön. Petrovics bementése alapján a tanács „bizonyáglevelét” adott Mihájlík Györgynek, melyben hivatalosan bizonyítják, hogy igen szorgalmas, jóviseletű, ügyes segéd volt. Munkáját megelégedéssel végezte. Ezt a bizonyítványt Petőfi születése után egy nappal, 1823. január 2-án adták ki. A jegyzőkönyvet Petrovics István bementése alapján állították ki 1823. január 2-án, tehát feltételezhető, hogy neki ebben az idő tájban itthon kellett tartózkodnia. Az is valószínű, hogy nem hagyta magára a mézszárszéket éppen az ünnepekre és a feltételezett távolléte idejére, mert új segéd felvételéről nincsenek nyomok ebben az időben.

Amint később bizonyítom majd, Petrovicsék 1822. november 13-án keresztelték Vicziának egyik gyermekét, amiről a keresztelési bejegyzés tanúskodik.¹⁴ Tehát itthon kellett lenniük. Vagy talán feltételezhető, hogy ez az állapotos asszony télen, 47 nappal a szülés előtt Félégyházára kocsiházik, aztán visszajön és újra elmegy? Mi mindent nem akarna még ráerőszakolni a félegyházi állapont erre a szegény, jámbor, szűkszavú asszonyra.

A kiskőrösi állatforgalmi nyilvántartásban szerepel, hogy Petrovics István a kecskeméti vásárról 7 tehenet, 1 bikát vásárolt 1822. november 25-én.

Megvan ma is annak az 1822. évi kiskőrösi főkönyvnek a másolata, amely szerint Petrovics 1822. december 30-án a város pénztárába befizette tartozását.

Mindezen tények azt bizonyítják, hogy Petrovicsék ebben az idő tájban itthon tartózkodtak.

III. A keresztszülők

Ebben a kérdésben történt a legtöbb tévedés. A Dinga név — a Dinga és Dinka, az Anna és Zsuzsanna névcserek, — talán önkéntelen használata sok téves következtetésre, megállapításokra adott alkalmat. Ha a maga idejében felfigyelnek ezekre a tévedésekre, ma könnyebb lenne igazságot tenni ebben a kérdésben. Az idők múlásában azonban elvesztek az összefüggések az egyes tények között, azért ma hosszas kutatás után lehet csak tisztán látni.

Úgy érzem, hogy ezt az egész ügyet Kovátsay Ferencné, Dinka Anna, nem tisztázott szerepe okozta Neugebauernél, Ferencznél is a tévedést. Azért most reá vonatkozó kutatásaim eredményét teszem közzé.

Tötgyörkön született, amint a kecskeméti halotti anyakönyvből megtudtam. Soltvadkerten vette feleségül Kovátsay Ferenc szűrszabó 1819. december 21-én.

Kovátsay Ferenc abból a kecskeméti Kovátsay családból származott, amelyik ott már hosszú ideje rokonságban volt Hruz Mihályékkal, a költő anyjának egész közeli rokonával. Így kerülhettek kapcsolatba Petrovicsék a soltvadkerti Kovátsay családdal, akárcsak Kecskeméten a Hruzék a Kovátsayékkal. Később bizonyítom be, hogy éppen ebből a kapcsolatból kifolyólag ezt a családot hívják meg első gyermekük keresztszüleinek. Így történt meg aztán az is, hogy amikor 1823. október 2-án Kovátsayéknak János gyermekük születik Vadkerten, keresztszülőknek hívják vissza Petrovicsékat. Meg is találtam a bejegyzést a vadkerti keresztelési anyakönyv 1823. évi 60-as t. sz. alatt. Érdekes, hogy Kovátsayék röviddel ezelőtt másutt voltak keresztszülők, mégsem ezeket hívják meg első keresztszülőknek, hanem Petrovicsékat. Hiszen itt régebbi komaság jár vissza.

Ennél a bejegyzésnél találkoztam a Dinga név kétféle írásmódjával. Míg a házasságnál „g”-vel írja ugyanaz az írás, addig a keresztelésnél „k”-val írta. Tény tehát, hogy Dinka Anna fiát Petrovicsné tartotta keresztvíz alá, mert csak egyedül vannak beírva keresztszülőknek. Eddig tehát az egyoldalú komaság biztos, pedig Kecskeméten a Hruzok és Kovátsayék kölcsönös komaságban voltak évtizedeken át.

Viszont Petrovicsék gyermekének keresztelési anyakönyvében Kovátsayné nincs beírva. Viczián János után Susanna Kovátsay van beírva, akit eddig az irodalomtörténetben Viczián János feleségének tudnak. Pedig amint később bebizonyítom, nem az volt.

Ezután hosszú kutatómunkát folytattam Kovátsay Zsuzsanna kikutatására. Sem Kiskőrösön, sem Vadkerten, de még a kecskeméti anyakönyvekben sem találtam Kovátsay Zsuzsannát, pedig Kecskeméten születtek a Kovátsayak. Megtaláltam azonban Kecskeméten Kovátsay Ferencné, Dinka Anna halálának anyakönyvezését. A megjegyzés rovatába ez van írva: „Petőfi Sándor egyik keresztanya”. Margócsi József temette, ő is írhatta be, mert az írás azonos.¹⁵

¹⁴ Kiskőrösi evang. kereszt. anyakönyv 1822. évi 226. t. sz.

¹⁵ Kecskeméti evang. halotti anyakönyv 1864–65. évi 50. t. sz. 20. lap.

Ez még inkább elgondolkodtatott. Közben elolvastam Suhajda József, az Ellenőr 1872. szeptember 13-i közlését,¹⁶ amelyben Margócsi József 6 évvel ezelőtti kecskeméti lelkész arról nyilatkozik, hogy ő temette el Kovátsay Zsuzsannát, ottani tartózkodása alatt. Számításon szerint ez 1860—70 között lehetett. Újra kerestem Kovátsay Zsuzsanna halálát, de ennek az időpontnak megfelelően újra csak Kovátsay Ferencné, Dinka Anna, halálozási bejegyzést találtam, akit Margócsi József temetett el. Amikor itt újra elolvastam a megjegyzés rovatában azt, hogy „Petőfi Sándor egyik keresztanyja” eszembe jutott Torkos kecskeméti evang. lelkész közlése,¹⁷ amit Pákh Albertnak tett, amelyben azt írja, hogy Dinka Anna (Kovátsay Ferencné) saját kezével tartotta keresztvíz alá Petőfi Sándort. Arra is gondoltam, hogy Dinka Annánál is lakott Petőfi Sándor, amikor Kecskeméten iskolába járt. Ezek után arra a következtetésre jutottam, hogy ez a két személy valójában egy, nem Kovátsay Zsuzsanna, hanem özv. Kovátsay Ferencné, Dinka Annáról van szó. Margócsi József 6 év múlva, amikor már Irsán volt lelkész, emlékezik vissza arra, hogy ő Kecskeméten egy asszonyt ismert, aki magát Petőfi keresztanyjának mondotta. Betegsége alatt többször meg is látogatta, el is temette. 6 év múlva, nyilatkozata szerint, a keresztelési anyakönyvből tudja meg ennek az asszonynak a nevét, ezért állítja, hogy Kovátsay Zsuzsanna volt. Pedig amikor ezt az asszonyt eltemette, ő anyakönyvezte Kovátsay Ferencné, Dinka Annának, és ő írta be a megjegyzés rovatába „Petőfi Sándor egyik keresztanyja”.

Tehát Margócsy nyilatkozatából, anyakönyvezési bejegyzéséből is következtethető, hogy Kovátsay Ferencné, Dinka Annáról van szó.

Hogyan történhetett mindez?

Kovátsayék hamar elköltöztek Vadkertről Kecskemétre. Kovátsay Ferenc igen fiatalon meghalt. Ezt a kecskeméti halotti anyakönyvből tudtam meg. Hogy lehetett mégis Kovátsaynéból Kovátsay Zsuzsanna a keresztelési bejegyzésben? Ezután jogos gyanú fogott el, hogy itt névelírásról van szó. Kezdem ilyen szempontból vizsgálni a kiskőrösi keresztelési anyakönyvet. 1819—37-ig 17 esetben történt névelírás Martiny lelkész részéről, aki Petőfi keresztelését anyakönyvezte. Ezeket a javításokat Kemény János és Blázy Lajos lelkészek végezték 1849-ben, megjegyezvén, hogy személyes és hiteles tanúk alapján javították ki. Nem tartom szükségesnek tételszám szerint közölni, de példákat hozok: Maska helyett Meskó, Kriskó helyett Haskó, Gyurján helyett Gyuricza, Zelenák helyett Zelenka, Barda helyett Brada, Zsibrik helyett Másznik, Frólián helyett Frójó vezetéknev, de több keresztnev elírása is történt. Sok azonos hangzású nevet írt el. Így írhattott a férje után Kovátsay asszony, Anna Kovátsay helyett, Susanna Kovátsayt, hiszen nem ismerhette, mert nem volt kiskőrösi ez az asszony, hanem vadkerti. Következésképpen tehát Kovátsay Ferencné, Dinka Anna volt a keresztanya. Valószínű, hogy férje is vele lehetett. Úgy tudom feltételezni azt, hogy miért hívták meg Kovátsayék Petrovicsékat az év őszén keresztszülőknek. Január 1-én Kovátsay Ferencné volt keresztanya Petrovicséknál. Régi szokás volt, hogy a komaság visszajár. Így tehát Kovátsay Ferencné, Dinka Anna, Petőfi Sándor egyik keresztanyja volt, Petrovicsék komaasszonya.

1857-ben Kovátsay Ferencné, Dinka Anna még élt, akarki kihallgathatta, mint Margócsi József lelkész is. 63 éves volt, amikor Pákh Albert azt hirdette: „... megállapított tény, hogy Petőfi Sándor Kiskőrösön született.”

A „hitetlenkedők” kétségeinek eloszlatására még egy bizonyítékot kívánok közölni, özv. Kovátsay Ferencné, Dinka Anna állítását, miszerint Petőfi Sándor, akit ő tartott keresztvíz alá, Kiskőrösön született 1822. december 31-én éjfélkor.

Dinka Annát 1857-ben semmi érdek sem fűzte ahhoz, hogy mást mondjon Petrovicsék gyermekének születéséről, mint ami a valóság. Ez a nyilatkozat egyezik azzal a közléssel, amit István kézreadott éppen akkor a Vasárnapi Ujság 1857. évi február 1-i számában.¹⁸ Ezek a nyilatkozatok és a keresztelési anyakönyv közzététele Sárkány János által még Gyulai Pált is arra készítetik, hogy megváltoztassa a véleményét, amelyet igen jelentős sorokban közölt a Pesti Napló 1857. jan. 31-i számában.¹⁹

Az 1857-es hivatalos döntés Pákh közlése alapján figyelembe vehette Dinka Anna nyilatkozatát, hiszen akkor még ismeretek voltak azok a kapcsolatok, amelyek Petrovicsékhoz fűzték. Az idők múlásával azonban ezek elvesztek. Így történt, hogy nem ismervén ezeket az általam felfedezett tényeket, Dinka Anna Pákh által 1857-ben közölt kijelentését hamis, meg tévesztő adatközlésnek állítja a félegyházi álláspont.

Feltételezem, hogy az, amit Dinka Anna 1857-ben kijelentett, adott alkalmat arra, 23 év múlva Neugebauernek és az ő nyomán Ferenczinek, hogy belekeveredjenek a nevekbe, Dinka Anna — Dinkáné. Igaz, hogy előttük sem voltak már ismeretek azok az összefüggések,

¹⁶ Hatvany Lajos: Így élt Petőfi I. 114. o. 3. bek.

¹⁷ Hatvany Lajos: Így élt Petőfi I. 77. o. 3. bek.

¹⁸ Hatvany Lajos: Így élt Petőfi I. 76. o. 3. bek.

¹⁹ Hatvany Lajos: Így élt Petőfi I. 76. o. 1. bek.

amiket felfedtem és tisztáztam, bár ha jobban utánanéznék, ők is, de mások is megtalálhatják volna eddig.

A másik keresztszülő, Viczián János keresztapa, aki azonban még a nagyobb vita megindulása előtt, 1853-ban hirtelen meghalt.²⁰ A korabeli közlések azt írják, hogy Szehnodraszki Zsuzsanna volt a felesége, mégsem tulajdonítottak ennek és az ebből következő igen fontos, később kifejtendő összefüggésnek jelentőséget, mert a mai irodalomtörténet úgy tudja, hogy a keresztelési anyakönyvben mellette álló Kovátsay Zsuzsanna volt a felesége,²¹ akiről már bebizonyítottam, hogy az Kovátsayné Dinka Anna.

Elindultam tehát ebben a kérdésben is igazságot találni. Meg is találtam, hogy Viczián János 1821. nov. 23-án vette feleségül Szehnodraszki Zsuzsannát.²² Ebből a házasságukból született Zsuzsanna nevű első gyermeküket Petrovicsék keresztelték 1822. nov. 13-án.²³ Sőt később János, Zsuzsanna és Pál nevű gyermekeiket is ők keresztelték.²⁴

Ezekből látjuk, hogy Petrovicsék milyen szoros baráti viszonyban voltak Vicziánékkal. Még időben is be tudom bizonyítani, mert utoljára 1833-ban Pál nevű gyermeküket keresztelték Kiskőrösön.²⁵

A keresztelési anyakönyvben viszont Petőfi Sándor keresztszülei közül csak Viczián János van beírva. El lehet-e képzelnünk azt, hogy miután Petrovicsék Vicziánék első gyermekét 1822. nov. 13-án keresztelik, viszonzásul egyedül csak Vicziánt hívják meg keresztszülőknek, feleségének semmi köze az egészhez? Tegyük hozzá azt is, hogy Petrovicsék még ezután három gyermeküket keresztelik a Viczián családnak.

Mi tételezhető fel ebből?

Annak ellenére, hogy csak a férj, Viczián János van beírva keresztapának, jogosan feltételezhetjük, hogy Szehnodraszki Zsuzsanna keresztanyja volt Petőfi Sándornak, hiszen maga is állítja.²⁶

Az elmondottakból következtetve feltétlenül igazat kell adnunk Blázy Lajos kiskőrösi lelkésznek, 1867-ben egy pesti laphoz írt levelében foglaltaknak, amire már Sárkány János 1857. jan. 31-én a Pesti Naplónak írt levelében is hivatkozik: „... Petőfi keresztszüleinek egy része most is itt Kiskőrösön élt akik bizonyíthatják, hogy Petőfi valóban itt, Kiskőrösön született...” Blázy levelét az Ellenőr 1872. szept. 14-i száma közli. Többek között ezt írja: „... a) A fent írt egyik komának, néhai Viczián Jánosnak özvegye, született Szehnodraszki Zsuzsanna, városunk mostani bírójának, Viczián Pálnak édesanyja. Ezen keresztanya még arra is világosan emlékszik, miként Sándornak atyja nagy örömét kifejezendő, csakhamar a születés után átfutott Viczián barátaihoz az örvendetes első — éspedig fiú — születést közlendő eme szavakkal: „babocskája” van, fiút értvén ezalatt, kit azután másnap Sándornak kereszteltetett.”

Viczián Jánosné, Szehnodraszki Zsuzsanna 1867-ben még élt, 65 éves volt akkor, amikor Sárkány János hivatkozik rá, akkor pedig 55 éves. 1869-ben halt meg, 67 éves korában.²⁷ Ő tehát egyike a leghitelesebb személyeknek, Dinka Anna és Martiny Károly mellett, hiszen felsorakoztattam, hogy milyen sokáig kapcsolatban voltak még velük Petrovicsék. Azért nem alaptalan az a kiskőrösi szájhagyomány, amely a kis Petrovics Sándor kiskőrösi tartózkodásáról, itteni iskolába járásáról, a szünetekben való itt tartózkodásáról szól, éppen ezzel a családdal kapcsolatban.

Feltételezhetjük, hogy amikor 1831-ben és 33-ban visszajöttek Petrovicsék Vicziánékhoz keresztelni, akkor gyermekeiket is magukkal hozhatták. Az utolsó éppen a karácsonyi szünetre esett.

Ennek az asszonynak a vallomása 1857-ben Kemény János előtt 55 éves korában, Blázy Lajos előtt 67 éves korában, és az ő közléseik alapján az irodalomtörténeti közvélemény előtt döntő jelentőségű lehetett abban az időben, hiszen erről mindenki meggyőződhetett. Okmányokkal bebizonyított szerepe éppen úgy, mint Dinka Annáé, új megvilágításba helyezi az egész kérdést, és közvetett úton, most már kétségkívül van alapunk újra megállapítani az 1857-es döntést, hogy Petőfi Sándor Kiskőrösön született.

Utoljára hagytam a keresztelési anyakönyvben elsőnek bejegyzett keresztszülőt, Martiny Károlyt, hiszen erre történt a legtöbb hivatkozás 1872 óta. Őt támadták a legtöbbet, rá szórták a legtöbb vádat, mert ő is csak arra emlékezett, amit a többiek is elmondtak, akik vele együtt ott voltak a keresztelőn. 1857—1872-ig a keresztszülők ugyanazt vallják. Egyik Kiskőrösön, másik Kecskeméten, harmadik Szécsényben. De sokat kellett akkor a kiskőrösi

²⁰ Kiskőrösi evang. halotti anyakönyv 1853. évi 25. t. sz.

²¹ Hatvany Lajos: Így élt Petőfi I. 78. o. 20. lábjegyzet.

²² Kiskőrösi evang. házassági anyakönyv 1821. évi 3. t. sz.

²³ Kiskőrösi evang. keresztsz. anyakönyv 1822. évi 226. t. sz.

²⁴ Kiskőrösi evang. keresztsz. anyakönyv 1831. évi 47—48. t. sz.

²⁵ Kiskőrösi evang. keresztsz. anyakönyv 1833. évi 9. t. sz.

²⁶ Hatvany Lajos: Így élt Petőfi I. 119. o. 3. a. bek.

²⁷ Kiskőrösi evang. halotti anyakönyv 1867. évi 67. t. sz.

álláspontot védelmezőknek utazgatni, hogy összehangolják ezeket a vallomásokat nemcsak tartalmukban, de térben és időben is! — Hiszen a félegyházi álláspont Martinyvel kapcsolatban ezt tételezi fel! —

Martiny Károly már Maglódról ismerte Petrovicsnét, hiszen akkor náluk szolgált, ő már 11 éves volt, sőt Petrovicsot is ismerte, mert az akkor ott mészáros volt. A velük, különösen Petrovicsnéval kapcsolatos emlékei és élményei felidéződtek, amikor 1821-ben Kiskőrösön újra találkozik velük. Majd ezek 1823. jan. 1-én keresztapának hívják meg elsőszülött gyermekükhöz. A keresztelés számára kitüntető volt. Maradandó emlék vésődött a 19 éves ifjú lelkébe. A kapcsolat ezzel a családdal 1824-ig meglehetett. Tehát 10 évi emlék fűzi ezekhez az emberekhez. Csodálkozhatunk-e azon, ha 68 éves korában is emlékszik még rájuk. Ezek közül a számára legmaradandóbb keresztelésre és ezzel kapcsolatos eseményekre. Amikor még a legkorábbi eseményekre is emlékszik a családdal kapcsolatban, hogyne emlékezne akkor azokra, amik számára kitüntetést jelentettek. Pontos leírását adja annak a kisebbszerű háznak, amelyben a nagy költő született. Emlékszik még arra is, hogy a nádfedeles kis ház Makovinyi borbély tulajdonát képezte, melléutcában volt és a piacról is lehetett látni, amelynek közelében volt.²⁸ Leírása pontos, megbízható és mindenben hitelt érdemlő, éppen azért, mert ellenőrizhető. Vallomását, vagy annak részleteit megdönteni nem lehet, mert minden mondatát írásos és meglevő bizonyítékokkal lehet ellenőrizni.

Hogy miért nem szólt bele előbb a vitába? Talán megmagyarázzák életkörülményei. A félegyházi álláspont szerint őt elő kellett készíteni a vallomásra, nem magától mondta, amit mondott. Sokan vagyunk, kik a múltban keresztszülőként részt vettünk ilyen eseményen. Ki az közülünk, aki elfelejti azokat a körülményeket, amelyek akkor történtek? Hátramaradna még az, hogy Martiny valótlanul mondott. Akkor vele együtt 1857-től 1872-ig mindenki azt tette, aki csak Kiskőrös igaza mellett tanuskodott. Azt azonban, hogy neki joga volt nyilatkozni, és nyilatkozata 1872-ben döntő jelentőségű volt, nem lehet tagadni.

A többi keresztszülők már korábban elhaltak. Az ő véleményükről nem tudunk.

IV. A kiskőrösi tanúvallomások

Azért szólok a keresztszülők tárgyalása után a tanúvallomásokról, mert hitelesnek csak azt a vallomást lehet elfogadni, amelynek hivatalos anyakönyvi adatokkal bizonyítható alapja van. A felsorakozó tanúvallomások mind megegyeznek abban, hogy egy egységes egészet alkotnak a keresztszülők vallomásával együtt.

1872-ben a kiskőrösi járásbírószágon több személyt hallgattak ki Petőfi születésére vonatkozólag. Eredeti példányai az Akadémia levéltárában találhatóak.

1954. júl. 5-én adtam át Kiss Béla kiskőrösi ny. tanítónak a Petőfi Emlékmúzeum tárában elfekvő eredeti kéziratok egy részét, az 1872-ben lefolytatott tanúkihallgatásokról azzal, hogy ezek alapján induljon el a többiek felkutatására. Munkája eredménnyel járt, mert a Budapesti Országos Petőfi Sándor Irodalmi Múzeumban megtalálta egy iratsomóban. Egy érdekes jegyzőkönyvet is talált benne: „1874. febr. 27. 3228/1874. E tekintetben különösen Báthory István m. kir. járásbíró és Raksányi Kálmán urak szíves buzgalma és fáradozása által sikerült hiteles adatokkal minden kétséget kizárólag megállapítani, hogy Petőfi csakugyan Kiskőrösön született. Erre vonatkozólag hiteles okmányokat 8 db-ban 2. alatt, azon kéressel van szerencsém betérjeszteni, hogy az okmányok eredeti példányát megtekintvén és tudomásulvétel után a Magyar Tudományos Akadémiának átadni méltóztassék, miután minékünk is csak ezen feltételek mellett adták át.”

A Magyar Tudományos Akadémia kéziratgyűjteményében „Irodalmi levelezés 125” sz. alatt 11 db-ból álló iratsomót, amelyet Pest-Pilis-Solt megye 109. sz. alatt küldött az Akadémiának. Az átirat szövege a következő: „Petőfi Sándor születési helyén fenntartandó emlék ügyében kiküldendő kisebb bizottság megszervezvéen nevezettnek születési helyére vonatkozó hiteles adatokat, van szerencsém ezeket megőrzés végett idecsatoltan tisztelettel átküldeni.” Az átvételről szóló jelentést Arany János főtitkár írta a következő jelzéssel: „Érkezett 1874. ápr. 13. 339. Beküldötte Pest m. L. 1—11 db 333/21 ak.” Arany János a következő végzést írta rá: „Köszönettel áttétetnek megőrzés végett az Akadémia kéziratárába. Budapest, a Magyar Tudományos Akadémia 1874. ápr. 27-én tartott összes üléséből kiadva, Arany János főtitkár.”

Az első okmány annak a szerződésnek a másolata,²⁹ amelyet Kiskőrös mezőváros tanácsa 1821. szept. 6-án kötött Petrovics István székarendással, az elszámolási lapok,³⁰ valamint 6 db jegyzőkönyvet találtak tanúvallomásokról.³¹

²⁸ Hatvany Lajos: Így élt Petőfi I. 110. o.

²⁹ Hatvany Lajos: Így élt Petőfi I. 46. o.

³⁰ Hatvany Lajos: Így élt Petőfi I. 48. o.

³¹ Kiss Béla: Petőfi Emlékek Kiskőrösön 15. o.

A tanúvallomások közül értékelek most néhányat:

Dúl Mihály 71 éves kovácmester igen érdekesen világítja meg Petrovicshoz való viszonyát, akit még Szabadszállásról ismert. Ebben az időben mindketten vándorlegények voltak és ott töltötték el vándorló éveik utolsó szakaszát. Mindketten legények voltak. Dúl Mihály, letelvéen vándorideje, hazajött Kiskőrösre. Petrovics hamarosan megnősült, feleségét Szabadszállásra, onnan pedig 1821. október havában Kiskőrösre hozta. Petrovics feleségét, Hruz Máriát csak Kiskőrösön ismerte meg Dúl Mihály. A szabadszállási jó viszonyból kifolyólag továbbra is fenntartották a barátságot. Petrovicsék házában Kiss Andrással vasárnaponként megfordult, mert Dúl Mihály ezeitőben még legény volt. Petrovicsék házában pedig hajadon volt, akit Dúl Mihály csak Kiskőrösön ismert meg. Szemrevaló, takaros nő lehetett, mert Petrovicsékhoz az első ízben a legénykori barátság vitte el, vonzotta, de a legközelebbi vasárnap már Hruz Anna kedvéért ment el jóbarátjával, a még szintén legény Kiss András szappanos mesterrel. Dúlnak komoly szándékai lehettek, nagyon kedvére való nő volt Anna. Jó barátságot kötöttek. Ő azonban még szabadszállási tartózkodásuk ideje alatt megismerkedett Baranyai Péterrel. Ismeretségük oly mély nyomokat hagyott a két fiatal szívében, hogy szerelmét Anna még Kiskőrösön sem volt hajlandó felcserélni mással, hanem kitartott Baranyai mellett. Dúl Mihály iránti barátsága azonban nem csökkent, és abban nyilvánult meg, hogy Dúlék első gyermekük, István fiuk keresztelese alkalmából Dúl régebbi barátőnjét Hruz Annát, leánykomának hívták meg. Dúl Mihály gyakrabban eljárt Petrovicsék házába, így határozottan emlékezett arra, hogy Petrovicséknak fiúgyermekük született, aki a Sándor nevet kapta, és hogy a gyermek ebben a Makovinyi-féle házban látta meg a napvilágot, amelyet később Martinovics Pál szerzett meg. A legénypajtások közötti kellemes baráti viszony folytatódott, érelődött, mert Dúl Mihály vallomásából arról is értesülünk, hogy felesége, Duchai Zsuzsanna, gyakran eljárt Petrovicsékhoz, többször említette, hogy dajkálta Petrovicsék Sanyikáját. A kihallgatást lefolytató járásbíró pótkérdést intézett Dúl Mihályhoz. Magyarazatát kéri annak, hogy mivel tudna bizonyágot szolgáltatni Petrovicsék ittlakására. Dúl Mihály nagyon fontos eseményhez, házasságának megkötéséhez rögzíti Petrovicsék kiskőrösi tartózkodását. Ugyanis azt mondotta: „1822. évben házasodtam én. Petrovicsék akkor itt laktak. 1823-ban született István fiam, Petrovicsék akkor is itt laktak és Petrovicsné hajadon hugát, testvérét, leánykomának hívtuk meg.” Ehhez a felejthetetlen eseményhez rögzítette emlékét, mondván, hogy Petrovicsék akkor is Kiskőrösön laktak. A következő évben, 1823-ban született első gyermekük, István, akihez leánykomának hívták meg Petrovicsné hugát, Annát. Amint vallotta, akkor is itt laktak Petrovicsék. Ezen állítását egy mellékeseménnyel, István fiuk megszületésével erősíti meg.

Dúl Mihály vallomását az evang. egyházi anyakönyvi bejegyzések igazolják. 1822-ben esküdött.³²

1823. évi kereszteleési anyakönyv 16. sorszám alatt, január 23-án a következő beírás olvasható: „A gyermek neve: Dúl István, szülei: Dúl Mihály és Duchai Anna. Keresztszülők: nemes és nemzetes Baross József, lányokat oktató, hitvesével, Anna, Lucza János és Kovátsay Mihály, feleségével Lídiával”. A keresztszülők közül az első pár Baross József és felesége. Utána következik Anna, akinek párja Lucza János legényember, utánuk pedig harmadik pár Kovátsay Mihály feleségével, Lídiával. Annát nem lehet összetéveszteni Baross József feleségével, mert az 1807-ben Galgóczy Kromholz Máriát vette el.³³

Ez a bejegyzés azt bizonyítja, hogy a pótkérdésre felelő Dúl Mihály igazat vallott, mert nemcsak azt találtam meg, hogy István fia 1823-ban csakugyan megszületett, hanem azt is, hogy a keresztszülők között bejegyezték leánykomának Annát. Így tehát ez a vallomás hiteles, mert anyakönyvi bejegyzések erősítik meg.

Özv. Duchai Pálné, Jeszenszki Zsuzsanna, a feltett kérdésekre ugyanazt feleli, mint az előbbi tanú, ami azt bizonyítja, hogy igazat mondtak. Hiszen valamennyien emlékhöz rögzítették Petrovicsékkal való kapcsolatukat. Ez alkalommal Anna, a kedves barátnő volt az emlékeztető. Naponként átszaladtak egymáshoz beszélgetésre. A két ház közötti távolság alig volt több 100 lépésnél. Éppen Annával való szoros barátsága emlékeztet arra, hogy Petrovicsék előbb rövid ideig a vendégfogadó épületben laktak, de onnan hamarosan átköltöztek a Makovinyi-féle házba. A szerződés szövegéből tudjuk, hogy Petrovics 1821. november 1-én elfoglalta és kinyitotta a kiskőrösi mészárszékot, mert az már akkor megüresedett. Holmijának átköltöztetésére Kiskőrös mezőváros 6 kocsi bocsátott Petrovics rendelkezésére. Jeszenszki Zsuzsanna úgy jelöli meg Petrovicsék átköltözését a Makovinyi-féle házba, hogy, „a vendégfogadó alatt csak rövid ideig laktak”. A két barátnő már előbb is ismerte egymást, az új lakásba már könnyebben eljutott Jeszenszki Zsuzsanna. Csak keresztszülzaladt a templom előtti sikátoron, Kuruczék udvarán, kertjén, s már Petrovicséknál volt. Határozottan emlékszik arra,

³² Kiskőrösi evang. esketési anyakönyv 1822. évi 18. t. sz.

³³ Kiskőrösi evang. esketési anyakönyv 1807. évi nov. 17.

hogy Petrovicséknak a Makovinyi-házban fiuk született, akit Sándor névre kereszteltek, akit ő gyakran dajkált. Sokszor ringatta bölcsőjét a kis szobában. Azt vallotta még, hogy Anna innen Kiskőrösről ment férjhez Baranyai Péterhez, aki feleségét Szabadszállásra vitte. Hogy Jeszenszki Zsuzsanna igazat mondott, azt bizonyítja a kiskőrösi evang. egyház házasságkötési anyakönyvében található bejegyzés.³⁴

Mindkét tanú igazat mondott. Petrovicsékat ismerték, tudják, hogy melyik házban laktak, emlékeznek a kis csecsemőre, akinek a bölcsője a mai Petőfi tér 1. sz. házban ringott, akit nemcsak Dúl Mihályné, hanem Jeszenszki Zsuzsanna is gyakran dajkált. Ezeket a tényeket elvitatni, kétségbevonni nem lehet, mert azoknak írásos mellékbizonyítékaik vannak. Ugyanazt vallják, mint a keresztszülők. Így lehet elfogadni hiteleseknek a többi vallomásokat is, Dinka Jánosné, Fekete Anna is ugyanazt vallotta, bár anyakönyvi adatok nem erősítik meg vallomását, azért érdemileg nem is foglalkozom vele.

Itt említtem meg id. Blázy Lajosnak már említett levelében közölt másik részletet, mely Kiss Andrásról szól: „b) Kiss András birtokos úr, ki költőnk anyjával, Hruz Máriaival, a Hruz család után némi rokonságban is van, világosan emlékszik, hogy Sándor keresztelési lakomáján a 9. sz. házban, mint Petrovics akkori szállásán még legény korában jelen volt.”³⁵

Kiss András házassági adatait megtaláltam Kecskeméten,³⁶ ahol egy Hruz-rokon leányt vett el. Ugyancsak rá hivatkozik Dúl Mihály is az előbb értékelte vallomásában. Kiss András is csak azt vallja, mint a többi. Tehát vallomása hitelt érdemlő.

V. A dajka kérdése

Kéry Gyula Friss Nyomon című Petőfiről szóló munkájának Petőfi dajkája című fejezetével szeretnék foglalkozni, ezzel kapcsolatos kutatásaim eredményét közölni. Teszem ezt azért, mert ez a kérdés a múltban és a jelenben is sok tévedésre, az úgy rosszindulatú beállítására adott alkalmat.

Az 1957-es kiskőrösi Petőfi-ünnepségek alkalmával egy kiskőrösi asszony azt mondotta nekem: „Voltak ám a dajka leszármazottainak olyan levelei, amiket Petőfi írt neki.” Egyebet azonban nem tudott mondani.

Kutatok utánuk — mondtam.

Első utam a kiskőrösi evang. egyház régi anyakönyvei közé vezetett. Gondolván, a hiteles anyakönyvi adatok eligazítást adnak majd.

Néhány adattal elindultam oda, ahova egykoron Petőfi is, — a nép közé mentem. A 92 éves Marka néni, a 67 éves Márkó Pista bácsi és a többiek készséggel egyengették utamat.

Így kutatásom alapján sikerült megtalálnom a dajka ma még élő dédunokáját, és annak tulajdonában egy fából levő tézstaszűrőt és egy négy lábás, ugyancsak fából készült burgonyatörőt, melyet ereklyeként őrzött a család, mert „azt még Petőfi dajkája használta”, melyet úgy adtak tovább megőrzésre gyermektől gyermekekre. Dr. Morvay Péter, az Országos Néprajzi Múzeum szakembere jelenlétében felajánlották a kiskőrösi Petőfi Emlékmúzeum számára. Ezek a tárgyak a múzeum konyhájában vannak kiállítva. A holt anyakönyvi adatok és az élő dédunoka szavai most már elég bizonyítékot adnak, hogy céloim elérjem. Kéry Gyulának a dajka kérdésében tett feljegyzéseit ismerjük. Nem tartom szükségesnek közölni.³⁷ Vessük össze most ezeket a hivatalos anyakönyvi adatokkal, és vonjuk le a következtetéseket, majd hallgassuk meg a dédunokát. Kurucz Zsuzsannát 1813. jún. 10-én keresztelték, tehát Petőfi születésekor kilenc és fél éves volt. Így akkor nem lehetett 15 éves, nem is mehetett férjhez, mert 1833. dec. 25-én 20 éves korában kötött házasságot. Kéry szerint egy 15 éves, férjét elhagyott asszony, akinek a gyermeke néhány hete halt meg, feltehetőleg szoptató dajka került a kis Sándor mellé. Ezt az állítást az anyakönyvi adatok megcáfolják. Hogyan történt mindez, a tényeknek meg nem felelő feljegyzés, azt ma már nem lehet megállapítani. Mi tehát a valóság a dajkaságra vonatkozólag? Ennek kiderítésére a „holt”, bár hiteles anyakönyvi adatok már nem adnak elég felvilágosítást. Nyomukban, amint említettem, találtam meg az élő dédunokát: Lasztovicza Jánosné 69 éves Kiskőrös Alsócebe 44/1. sz. lakost.

A döntő szó most az övé, állításainak hitelességét majd ismét a „holt” betűk igazolják. Halljuk az élő szót!

„Az anyámtól hallottam mindig, hogy a dédnagynama volt Petőfi dajkája. Úgy volt, hogy éppen akkor halt meg a férje. Szegény özvegyasszony volt egyetlen lányával. Petrovicsék ott laktak a házuk mögött, megsajnálták és odafogadták magukhoz a kislánnyal együtt, mivel éppen szükség volt rá, mert akkor született első kisfiuk. Az anyja meg beteg volt.”

³⁴ Kiskőrösi evang. egyház házassági anyakönyve 1823. évi 16. t. sz.

³⁵ Ellenőr 1872. szept. 14. Fővárosi Lapok 1872. szept. 15.

³⁶ Kecskeméti evang. egyház házassági anyakönyv 1823. évi 3. t. sz.

³⁷ Hatvany Lajos: Így élt Petőfi I. 60–61. o. — Petőfi Almanach 1909.

Hatvany Lajos: Így élt Petőfi I. 58. 1. bek.

Íme milyen fordulat! Hát eddig ezt senki sem kérdezte meg tőle? Mennyi félreértést, mennyi kétséget oszlatott volna ez el. Igénytelen, zárkózott család. A maguk egyszerűségében nem is gondolnak arra, hogy Petőfi szülővárosának mennyi köze van hozzájuk! További feladatomban most már az volt, hogy meggyőződjem ennek a vallomásnak a valóságáról. Azt állítja a dédunoka, hogy Kurucz Zsuzsanna anyja özvegy volt, éppen akkor halt meg a férje, amikor Petőfi született. Ennek anyakönyvi nyomának kell lenni. Ha így van, akkor állítása helytálló. Keresem tehát, hogy Kurucz Pál, aki 1797. nov. 21-én vette feleségül Wrbovszki Annát, tényleg Petőfi születése idején halt-e meg?

A kiskőrösi evang. egyház halotti anyakönyve 1823. évi 40. t. sz. alatt olvasható, hogy Kurucz Pál 1823. márc. 6-án halt meg 52 éves korában. Ez tény! Hivatalos bizonyíték! Tehát akkor Lasztovicza néninek igazat kell adnom, aki mit sem tud ezekről a latin nyelvű hivatalos iratokról. Így a családban fennmaradt hagyomány igaz arra vonatkozólag, hogy Petrovicsék az özvegyet kislányával együtt tényleg magukhoz fogadták 1823. márc. 6-a után.

Miért csak a kilencedik hét után, és nem azonnal a születések kerültek oda?

Ennek is megvan a hiteles anyakönyvi adata, ami teljes bizonyossággal rámutat az odafogadás tényére. Kimutattam már, hogy Baranyai Péter, vadkerti ifjú, 1823. ápr. 8-án vette feleségül Hruz Annát, Petrovicsné hugát, aki eddig Petrovicséknál lakott. Anna tehát a kis Sándor születése idején nővére mellett volt addig, amíg férjhezmenetele alkalmával Szabadszállásra nem került. Ápr. 8-ig tehát nem volt szükség dajkára, mert ott volt Anna. Kéry is azt írja, hogy nem azonnal került oda a dajka, — közben márc. 6-án özvegy lett a szomszédban lakó Kuruczné, akit aztán odavettek kislányával együtt dajkának, annál is inkább, mert Petrovicsné huga elkerült a háztól.

Az előbb már említett Jeszenszki Zsuzsanna, özv. Duchai Pálné tanú is azt vallotta, hogy Anna, Petrovicsné huga innen Kiskőrösről ment férjhez Baranyai Péterhez Szabadszállásra. Ennek hiteles anyakönyvi adatát már közöltem.

Térjünk most vissza ahhoz a kérdéshez, hogy ki volt a tulajdonképpeni dajka!

A dédunokánál, a családban fennmaradt hagyomány, és az ezt bizonyító anyakönyvi adatok alapján megállapítható, hogy a kis Sándorkát tényleg Kurucz Pál 45 éves özvegye, Wrbovszki Anna tartotta életben, hiszen Petrovicsné beteg volt. Ő lenne tehát a tulajdonképpeni dajka? Igen! Bár tény az, vele volt a kilenc és fél éves Zsuzsika, aki feltétlenül segítette Sanyikát nevelni. Ahogy nőtt a kislány és könnyebb volt már dajkálni, a dajka szerepét mindinkább Zsuzsika vette át, aki ráért, mert iskolába sem járt. Édesanyja ezután inkább a háztartás munkáit végezte. Hiszen Petrovicsné sokat segítette a férjének a húszévesben, sokat jártak együtt vásárokról. Ami a szoptatást illeti, még hozzátehetjük az eddigiekhez, hogy sem a kis Zsuzsika, sem édesanyja nem szoptatható, mert a keresztelési anyakönyv sem mutatja, hogy abban az időben gyermeke született volna, különben is már 45 éves volt, özvegy. Viszont a szomszédban lakó Düléknak, Petőfivel egyidős gyermeke volt, akihez Hruz Annát, Petrovicsné hugát, keresztanyának hívták. Ezt az asszonyt kérte meg Petrovicsné, hogy szoptassa kislányát, amikor egy-két napra vásárra ment férjével. Ez a hagyomány a Meskó családban maradt fenn. Anyakönyvi alapját pedig a kiskőrösi születési anyakönyv 1823. évi 16. t. sz. alatti adatokban találhatjuk, amely szerint Düléknak tényleg gyermekük született, Petőfi születése után 16 nappal. Erről Dül Mihály vallott is.

Még egy fontos kérdést kell tisztáznunk. Hogyan történt az, hogy Kurucz Zsuzsanna maradt meg az irodalomtörténetben és a köztudatban is egyedüli dajkának?

Kéry Gyula feljegyzéseiből az a valóság, hogy Kurucz Zsuzsanna, amint én is bebizonyítottam, valóban dajkálta a kis Sanyikát, de mint kilenc és fél éves kislány. Ő volt az, aki később is, még Félégyházán is vigyázott rá, sőt Szabadszállásra is elkerült a családdal.

Arra a kérdésre, hogy miért Kurucz Zsuzsanna maradt meg az irodalomtörténetben egyedüli dajkának, arra a hivatalos anyakönyvi adat ad feleletet, mely szerint Kuruczné 1826. okt. 13-án 48 éves korában, Petőfi születése után négy évvel meghalt.³⁸

Amíg Petőfi nem volt híres ember, nem kérdezte senki, hogy ki volt a dajkája. Amikor halála után dajkája után kutattak, mint Kéry Gyula is, azt az asszonyt, akinek tulajdonképpen köszönhető a kis Sanyika életbentartása, régen elfelejtették. Így aztán leánya, Petrovicsék hűségese, mindenes cselédje jelentkezett joggal, mint dajka, aki már ekkor 80 évnél is idősebb volt.

Halljuk továbbra Lasztovicza nénit:

„A meszárosék éppen olyan egyszerű emberek voltak, mint mi. Mindig azt mondták Zsuzsika anyjának, hogy hagyja náluk a kislányt, ők majd kihazasítják.” A családi hagyomány tehát megőrizte azt, amit Kéry is feljegyzett, hogy a mindenes cselédet magukkal vitték, amikor Kiskőrösről átköltöztek Félégyházára, hiszen akkor már tizenegy és félféves volt

³⁸ Kiskőrösi evang. halotti anyakönyv 1826. okt. 13.

Kurucz Zsuzsanna azonban nem állhatott 1838-ig Petrovicsék szolgálatában, mert 1833-ban férjhez ment Kiskőrösön. 1835-ben első, Mária nevű gyermeke született és nem fia. Az igaz, hogy az néhány hetes korában meghalt. Férjét nem hagyta el, mert 1840-ben Zsuzsanna nevű lánya is született. Első férje 1841. nov. 19-én, 30 éves korában meghalt. 1842. május 4-én ment újra férjhez, Zsuzsanna nevű lánya férjének edesatyjához, Kecskeméti Mihályhoz.

Hol lehetnek azok a levelek, amelyeket Petőfi Zsuzsikához írt, amikről a nép beszél? Erre vonatkozólag halljuk ismét a családi hagyományt:

„Igen, voltak levelek, egy ezüstözött fedelű könyvet is őrzött a nagymama a levelekkel együtt. Amikor már ágyban fekvő volt, állandóan párnája alatt őrizte, amíg meg nem halt 1897. márc. 20-án, 83 éves korában. Hova lettek a levelek? „A nagymama meghalt, a mi nagyszüleink aztán egy ideig őrizték, de azután elvesztek, valószínű mi gyerekek játszottuk el őket. Igértek nekik sok pénzt értük, amikor már elvesztek.” Milyen mulasztások! Nem volt senki Kiskőrösön, aki megőrizte volna a jövő számára?

Végül olyan kérdéssel szeretnék foglalkozni, amely Petőfi kiskőrösi szülőhelyének vitatása alkalmával állandóan felmerül. Ez a Kiskunság kérdése. A félegyházi álláspont ugyanis azt állítja, hogy Kiskőrös sohasem tartozott a Kiskunsághoz. Ezzel kapcsolatban olyan szempontokra szeretnék rámutatni, amelyeket eddig figyelmen kívül hagytunk.

Amikor Petőfi hivatkozik a Kiskunságra mint szülőföldjére (igaz, Pápan sajátkezűleg Pest megyét írja 1842-ben)³⁹ akkor történeti szempontból is jogosan teszi, de azért is, hiszen itt nevelkedett, amióta csak eszmélni tud. Minden gyermeki emléke ide köti, ezt nem vitatja senki. Ez azonban nem korlátozódik egy városra, hanem egy tájra, mert azt kunok lakják és nem szlovákok.

Bár Kiskőröst az 1696-os Pencz-féle összeírás⁴⁰ elhagyott kun településnek említi. Ez az összeírás először felsorolja Halas-székhez tartozó lakatlan helyeket, majd az elhagyott pusztákat, majd a felsorolás után OLIM MINORIS CUMANIAE bekezdéssel így folytatja:

Possessio deserta: Feiertó	Desertum Akasztó
Possessio deserta: Fűzes	Desertum Mareháza
Possessio deserta: Balota	Desertum Tabdi
Possessio deserta: Tázlár	Desertum Kis-Kőrös
Possessio deserta: Harka	Desertum Kaskantyú
Possessio deserta: Baracs	Desertum Szent-Imre
Desertum Bugács	

A szakemberek előtt közismert, hogy hajdan a Duna Csepel felett két ágra szakadt, az egyik erősen bekanyarodott a Duna—Tisza közé, Baja körül tért vissza a főmederbe. Most: a két folyó ág közti rész a Sárköz, a mellékág és a Tisza közti rész pedig a Homokság. A Homokságot pedig a kunokkal népesítik be az Árpád-házi uralkodók, legalább három különböző időbeni hullámban. Kiskőrös sohasem tartozott a Sárközbe, helye a Halas-székben volt. A hét szék közül: Hontszék Fehér megyében, Zenthel-szék Maros és Temes közén, Kolbász-szék a Nagykunság, Beryn-szék a Jászság, Mizse-szék kicsit odébb volt, Kecskemét-szék is, marad a Halas-szék. Kecel, Vadkert, Tetétlen, Kaskantyú, Cebe kunszéki helyek voltak, miként Kiskőrös is.

Így tehát van jogalapja Petőfinek, hogy a Kiskunságon Kiskőröst is érthesse, és mások is elfogadhassák tőle szülőföldjének, bár akkor már szlovákok lakták, nem kunok.

Csak ráerőszakolás az a megállapítás, hogy amikor Petőfi kiskunsági születését hangoztatja, az kiskőrösi születésének a tagadását jelenti.

Kutatásaim eredményei nem új felfedezések, csak olyan tények felderítéséről, köztük levő kapcsolatok, összefüggések újra felidézéséről van szó, amelyek abban az időben, 1857-ben, amikor hivatalosan kijelentették, hogy Petőfi Sándor Kiskőrösön született, még mindenki előtt ismeretesebbek voltak. Az elmúlt száz év folyamán azonban feledésbe mentek, különösen összefüggéseikben. Az adatok az anyakönyvekben, a régi folyóiratokban és napilapokban eddig is rendelkezésre álltak, csak fel kellett őket idézni és a köztük levő összefüggéseket megállapítani.

Munkámat nem tartom hiábavalónak, mert a felfedett adatok alapján mai nemzedékünk is bepillantást nyerhet annak a családnak Kiskőrösön töltött életébe, ahonnan legnagyobb költőnk elindult. A vitatott szülőhely-kérdésben pedig közelebb kerülhet ahhoz a tényhez, mely szerint Petőfi Sándor Kiskőrösön született.

³⁹ Hatvány Lajos: Így élt Petőfi 11. 32. o.: A pápai kollégium anyakönyve Petőfi sajátkezű bejegyzésével c. kép.

⁴⁰ Országos levéltári jelzete: U. et C. Fasc. 71. Nr. 4.